

Fjenden som flygtning

Under Den kolde Krig på Bornholm bød hverdagen også på overraskelser. Da en østtysk afhopper pludselig landede på en pløjemark ved Poulsker i 1969, reagerede kaptajn Poul A. Pedersen hurtigt og var den første på pletten.

Af Daniel Dyrbjerg og Sune Christiani

Kaptajn Poul A. Pedersen sidder i auditoriet på Almegårds Kaserne ved Rønne på Bornholm en kold forårsdag i 1969. Ved siden af ham er hans chef oberstløjtnant i Hjemmeværnet K. R. Jakobsen. De sidder på første række og lytter til obersten, Niels Erik Leschly, fra Bornholms Værn, der gennemgår morgenens netop overståede øvelse. Auditoriet er fyldt med soldater fra hæren og hjemmeværnsfolk, der har været på fælles øvelse.

Poul A. Pedersen er hjemmeværnsmand. I 1965 gik han fra at være delingsfører i hæren over i Hjemmeværnet for at få nye udfordringer.

Pludselig springer døren til auditoriet op, og en politimand farer ind og hvisker noget til obersten. Poul A. Pedersen spidser ører. Det samme gør hans chef. De sidder kun få meter fra den tyste samtale. De kan høre det meste af, hvad der hviskes. Politimanden fortæller obersten og de to på medhør, at der er landet et østtysk øvelsesfly på en mark nede på Sydbornholm.

De to mænd på første række udveksler blikke.

"Det skal vi sgu ned at se," siger K.R. Jakobsen.

De trækker sig stille ud af auditoriet gennem bagdøren og går roligt hen til Jakobsens mørkegrå Saab. Men så snart de er inde i bilen, træder han hårdt på speederen. De sætter kursen mod en mark ved Poulsker på Sydbornholm, hvor St. Vibegaard ligger.

Flere afhoppere

I løbet af Den kolde Krig landede flere fremmede militærfly på Bornholm. Blandt andet landede der i 1950'erne tre MIG-jagerfly. Alle med polske piloter, som efterfølgende søgte politisk asyl i Vesten. Landingerne affødte spændinger mellem Danmark og Polen. Det skyldtes blandt andet, at da den første polak landede i sit stjålne MIG-jagerfly i 1953, var det samtidig første gang, at en MIG-jager landede i uskadt tilstand på den vestlige side af jerntæppet. Danmark var medlem af NATO, og chancen for at undersøge fjendens fremmeste jagerfly var en meget stor efterretningsmæssig gevinst. Polakkerne krævede naturligvis flyet udleveret med det samme, men fra dansk side valgte man at skille flyet ad, sejle det til København og undersøge det, hvilket ikke behagede Polen. Det medførte blandt andet, at Udenrigsministeriet fik flere besøg af den utilfredse polske ambassadør, der klagede over, at det trak ud med udleveringen af flyet, som i sidste ende fandt sted.

Flugten fra Østtyskland

Tre dage før flugten forsøger Gerhard Scharnitzky at låne nogle dokumenter om YAK-18 fly ved en flybase i Cottbus. Det får han ikke lov til, men hans overordnede fatter åbenbart ikke mistanke til ham. De ændrer ikke planen om, at han den 7. marts klokken 08.00 skal flyve med en kollega i et YAK-18. Men på dagen kommer Scharnitzky før sin kollega, kaptajn Fischer, der skal flyve øvelsesflyet. Da Fischer møder op for at gøre flyet klar, er det væk. Gerhard Scharnitzky har tidligere på morgenen sat sig til rette i det lille fly og er lettet alene fra en flyveplads nær Berlin. Han har stjålet det lille én-motors propeldrevne øvelsesfly fra sin arbejdsplads, den østtyske folkearmé. Han sætter kursen mod Bornholm. Han flygter ikke kun fra sit land, men også fra sin kone og to børn.

På Bornholm står de radarer, som senere får øje på ham. Men foreløbig holder Gerhard Scharnitzky sig under 300 meters højde, for at de østtyske radarer ikke skal få øje på ham. Han kender tydeligvis systemerne. På radarstationen i Saal nær Rostock sidder den østtyske underofficer Hans-Joachim Rieck og kigger på sin radarskærm. Rieck og kollegerne regner ikke med, at de skal holde øje med fly sydfra i eget territorium, og de får da heller ikke øje på flygtningen, før det er for sent. Først da Scharnitzky er ude over Østersøen, stiger han op i 1000 meters højde og dukker op på underofficerens radarskærm. Men radarstationen sender ikke østtyske jagerfly på vingerne for at fange ham, da han allerede er inde over Bornholm og dansk luftrum.

De danske radarer er mere opmærksomme på fly sydfra og opfanger Scharnitzkys kurs mod Bornholm. Kontrol og Varslingstjenesten sætter afvisningsberedskabet i gang. De sender to jagerfly på vingerne, Starfightere F-104. De danske fly letter fra Aalborg og når frem, så de kan identificere flyet og følge Gerhard Scharnitzky ind over det danske luftrum. Piloterne kan konstatere, at det østtyske fly ikke er armeret, hvorefter de lader ham lande og returnerer til deres base.

Gerhard Scharnitzky lander på en pløjemark ved St. Vibegård. Da hjulene rører jorden, begynder den delvis opblødt jord at klistre til dækkene på landingsstellet. Kaptajnen klarer den svære landing. Han triller

hen ad marken og drejer flyet over mod noget buskads for at undgå, at flyet skal tiltrække for megen opmærksomhed fra luften.

I første omgang bemærker gårdejer Knud Madsen ikke flyet, der lander på hans mark. Det er først, da hunden begynder at gø, at Knud Madsen bliver opmærksom og ser piloten komme gående.

Knud Madsen ringer til politiet og fortæller, hvad han har set. Men da gårdejeren er flyverhjemmeværnsmand, giver han også flyverdetachmentet besked. Østtyskeren får lov at komme ind i huset, men der veksles kun få ord, da Knud Madsen ikke taler tysk.

Afvisningsberedskabet

Afvisningsberedskabet blev sat i værk, hvis et fly med kurs mod dansk territorium ikke kunne identificeres. Formålet var at forhindre krænkelser af dansk luftrum. En vigtig del af beredskabet var radarerne på Bornholm. De kunne se langt ind i Østeuropa. Det danske forsvar havde derved overblik over flytrafikken i store dele af det baltiske område, det nordlige Polen og ned til Berlin i Østtyskland. Når det danske forsvar fik øje på et fly, som det gerne ville have identificeret, sendte man de danske jagerfly på vingerne for at se nærmere på flyet og vise tilstedeværelse og derved hævde Danmarks suverænitæt i luften. Afvisningsberedskabet fungerer stadig men med langt færre flyvninger.

Først på pletten

De to mænd i Saab'en på vej mod den østtyske pilot kører meget hurtigt hen over Bornholm. Forbi de nøgne træer og resterne af sne på markerne. Klokken er omkring 11 om formiddagen, så der er ikke mange at overhale.

I bilen spørger de to hinanden, hvorfor pokker denne mand kommer til Bornholm? De diskuterer, om han mon kan have forfølgere i hælene. De er spændte, men ikke nervøse.

Efter en køretur på under en halv time fra den ene ende af øen til den anden drejer K.R. Jakobsen Saab'en til venstre på Poulskervej og kører de cirka 200 meter ad grusvejen ned til St. Vibegård.

De to mænd er i uniform, da de stiger ud af bilen på gårdspladsen. De er de første øvrigheds personer til at tage imod østtyskeren. Kaptajn Scharnitzky kommer ud af huset og går dem i møde. Han har en grå uniform på og en karakteristisk østtysk pelshue af syntetisk materiale. Han har et våben i hånden. En pistol.

Kaptajnen stopper op foran Poul A. Pedersen og K.R. Jakobsen og gør honnør, de gør det samme. Ingen af parterne siger noget.

Gerhard Scharnitzky rækker sin pistol til oberstløjtnanten. Men lige i det øjeblik, danskeren skal til at tage imod den, kommer politiet rullende ind på gårdspladsen.

Obersten gør derfor tegn til den østtyske kaptajn, om at han skal aflevere pistolen til dem. Det gør han så.

Langsomt begynder der at komme flere mennesker. Soldater, der skal bevogte flyet, nysgerrige drenge, der vil se flyet, og både øens oberst og kommandørkaptajn indfinder sig og får en snak med Gerhard Scharnitzky, inden han køres til Rønne, hvor kriminalpolitiet afhører ham kortvarigt. I løbet af eftermiddagen bliver kaptajnen ført til Rønne lufthavn. En Sikorsky helikopter henter ham og bringer ham til afhøring hos Politiets og Forsvarets Efterretningstjeneste.

Sporet efter Gerhard Scharnitzky er i dag koldt. En søgning i folkeregistret viser, at ingen under dette navn har fået asyl i Danmark. Han har muligvis fået politisk asyl i Vesttyskland og efterfølgende en ny identitet. Da Gerhard Scharnitzky flygtede, blev hans familie efterfølgende isoleret af det østtyske ministerium for statssikkerhed, og familiens baggrund blev grundigt undersøgt. Flyet, der blev brugt til flugten, blev efterfølgende fløjet tilbage af en østtysk tekniker.

Artiklen er baseret på interviews med Poul A. Pedersen og Henning Madsen, søn af afdøde gårdejer Knud Madsen, aviserne Bornholmeren og Bornholms Tidende fra den 8. marts 1969, Bornholm mellem Øst og Vest – En udenrigspolitisk dokumentation, besøg på St. Vibegård og artiklen Deutsch-Deutsche Grenzflüge af Jörg Mückler, bragt i Flieger Revue Extra No 16, März 2007.

Foto: Bornholmeren / dpa / picture alliance

Efter Gerhard Scharnitzky landede med det fly, han havde stjålet fra DDR, blev han taget med af politiet. Her bevogter en dansk soldat flyet ved St. Vibegaard.